

In het Buitenland van Rhoon, net onder Rotterdam, ontstaat nieuwe akkerbouw die als voorbeeld kan dienen voor de transitie van de Nederlandse landbouw. Dat zegt Gerard Doornbos, voormalig landbouwvoorman en oud-dijkgraaf als hem de vraag wordt gesteld: hoe moet het nou verder met de landbouw, die er maar niet in slaagt om de belasting van water en natuur te verminderen? Het antwoord uit Rhoon is: extensiveren.

Oud-dijkgraaf Gerard Doornbos:

'SCHONE LANDBOUW? GROOTSCHALIG EXTENSIVEREN!'

TEKST BERT WESTENBRINK | BEELD BUIJTENLAND VAN RHOON

Gersteelt op de akkers van het Buitenland van Rhoon

S

'Extensiveren is een omslag die we nog nooit hebben gemaakt'

Gerard Doornbos

Het nieuwe kabinet, met Henk Staghouwer (ChristenUnie) als minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, zet de ingeslagen transitie naar de kringlooplandbouw voort. "We willen onze unieke natuur beschermen, het verlies van biodiversiteit herstellen en perspectief bieden aan de agrarische sector", staat er in het regeerakkoord. Staghouwer trapte als minister af met de ambitie boeren een toekomstperspectief te bieden met goede verdienmodellen, een sterkere positie en meer waardering. De aanpak van het kabinet richt zich niet alleen op de stikstofemissie, maar ook op de (Europese) normen en opgaven van de waterkwaliteit, bodem, klimaat en biodiversiteit. De opgaven zijn groot. Dat geldt niet alleen voor de stikstofemissie, die drastisch terug moet. Ook de belasting van de waterkwaliteit door nutriënten uit de landbouw (stikstof en fosfor) moet verder omlaag, want nog altijd zijn de doelen van de Kaderrichtlijn Water niet in zicht.

Het 7e Actieprogramma Nitraatrichtlijn (2022 tot 2025) moet voorzien 'in adequate maatregelen' waarmee op termijn de waterkwaliteitsdoelen worden gehaald. Met het maatregelpakket komt het doelbereik voor het grondwater in zicht, schreef demissionair minister Barbara Visser van Infrastructuur en Waterstaat in november vorig >

‘De ruimte die er bij de boer was om iets aan de natuur te doen is met de kiloknallers weggegeven’

jaar aan de Tweede Kamer op basis van een zogeheten ex ante analyse van de waterkwaliteit. Dat geldt niet voor het oppervlaktewater. De maatregelen uit het 7e actieprogramma leiden slechts tot beperkte verbetering, waardoor de oppervlaktewaterdoelen nog niet in zicht komen. “Daarom is een aanvullende verkenning gestart naar extra maatregelen om de oppervlaktewaterkwaliteit te verbeteren”, schreef Visser. Nóg meer maatregelen, de boeren gruwen ervan. In een reactie op de mestregelgeving in het 7e actieprogramma wond belangenorganisatie LTO er vorig jaar geen doekjes om: onhaalbaar, ontwrichtend en onbetaalbaar. “Wij zien maar één uitweg; we moeten de omslag maken van mestbeleid naar goed bodembeheer. Op perceelsniveau zorgen voor een gezond gewas en een steeds betere bodem.”

Hoe moet het verder?

De reactie spreekt boekdelen, de tegenstellingen zijn onverminderd groot; boeren en politieke bestuurders zitten nog stevig verschanst in hun loopgraven. Hoe moet dat nou verder, is de vraag aan Gerard Doornbos, thuis in de wereld van de landbouw en het water. Van 1995 en 2005 was hij voorzitter van LTO en navolgend 12 jaar dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van Rijnland en later (maart 2019 – april 2021) nog tijdelijk dijkgraaf bij het waterschap Hollandse Delta.

Insteek van het gesprek is: hoe kan de landbouw de belasting van het water met nutriënten zo verlagen dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water wél worden gehaald? De voormalig dijkgraaf wil het niet specifiek over de wateropgaven hebben en mijdt in zijn beantwoording zorgvuldig de specifieke waterthema’s, maar verpakt de oplossing wel in zijn visie op een toekomstbestendige landbouw, die natuur en milieu (en dus water) niet meer belast. De sleutel in zijn betoog is: extensivering. De intensieve landbouw in Nederland heeft zijn grenzen bereikt als het

gaat om het vinden van technische oplossingen voor het verminderen van de belasting van natuur en milieu, stelt Doornbos. “Als je kijkt naar de waterkwaliteit en naar de stikstofemissie, dan hebben de boeren al heel veel bereikt, hoor. De waterkwaliteit is geweldig verbeterd. Dat mag weleens ruimschoots erkend worden, want denk erom dat er het nodige is gebeurd en geïnvesteerd door de landbouw. Maar de eerste 60, 70 procent zijn de makkelijkste. En daar zitten we nu. Om de volgende stap te maken, red je het uiteindelijk niet meer met technische maatregelen. We moeten structureel naar een andere inrichting van de landbouw.”

Buitenland van Rhoon

De inspiratie voor zijn visie haalt Doornbos uit de polders van het Buitenland van Rhoon, net onder Rotterdam. Daar woedde jarenlang een strijd over de inrichting van het gebied, met soortgelijke dilemma’s, hoofdrolspelers en tegenstellingen als op het huidige landelijke strijdtoneel. Doornbos: “Het gebied is een beetje als de Hedwige-polder, ontstaan na uitbreiding van de Rotterdamse haven met de Tweede Maasvlakte. Alleen zou het niet helemaal onder water worden gezet, maar moest het een zoetklei-oermoeras worden. Nou, dat ging hartstikke fout.” De voormalig dijkgraaf en landbouwvoorman schetst het beeld van een jaren durende ruzie tussen provincie en boeren die zich verzetten tegen het bovenaf opgelegde plan om van zo’n 300 hectare akkerbouwgrond natuurmoeras te maken. Het conflict leidde tot niets anders dan frustraties, totdat de boeren een alternatief plan presenteerden voor ‘hoogwaardige akkernatuur’ in de polder. Dat werd de basis voor een nieuw traject. De provincie stelde een gebiedscoöperatie in waarin (lokale) natuurpartijen, boeren en recreatieondernemers samenwerken en plaatste zichzelf op afstand - het proces kreeg daarmee een andere benadering: van ‘top down naar bottom up’. Doornbos

werd gevraagd om het proces vooruit te helpen. Zo raakte hij als voorzitter van de gebiedscoöperatie betrokken bij een bijzonder experiment, dat wat hem betreft tot voorbeeld kan dienen voor de transitie die de landbouw in Nederland moet gaan doormaken. “Maar of iedereen dat wil, is wel de vraag.” Door experimenten en onderzoek zal de gebiedscoöperatie in het Buitenland van Rhoon veel kennis vergaren over ‘natuurinclusieve landbouw’, staat in het startdocument Streefbeeld. “Nergens in Nederland is ervaring met het verweven van natuur, landbouw en recreatie op dit schaalniveau en met deze intensiteit.” De doelen in het Buitenland van Rhoon richten zich onder meer op het herstel van de biodiversiteit, met sturing op de ‘duurzame terugkeer’ van doelsoorten (flora en fauna). Doornbos: “We halen de scheiding tussen landbouw en natuur weg en bedrijven een vorm van landbouw die enerzijds nog een opbrengst geeft aan de boer en tegelijk natuur produceert. Daar zal hij voor vergoed moeten worden, want de opbrengst uit de landbouw zal niet voldoende zijn.” Deze opzet is waar de landbouw in Nederland naar toe moet, zegt Doornbos, ook met de nuancering dat het akkergebouwgebied onder Rotterdam zich niet laat vergelijken met landbouwregio’s met andere grondsoorten en vormen van landbouw. “Een streek met melkveehouderij is natuurlijk anders, maar je ziet overal wel dezelfde kenmerken.” En die zijn: intensief en hoogproductief, gericht op kostprijsbeheersing.

Extensief

Het landbouwbedrijf van de toekomst is extensief, zegt Doornbos. “We hebben in Rhoon een berekening gemaakt hoe groot de bedrijven moeten zijn voor extensieve akkerbouw. We kwamen uit op zo’n 130 hectare.” Op een akkerbouwbedrijf met die omvang is er ruimte om invulling te geven aan ‘natuurinclusieve landbouw’ en om de boer aan een redelijk inkomen te helpen. In het

AKKERNATUUR

Het Buitenland van Rhoo is een cultuurhistorisch polderlandschap nabij Rotterdam. De polders zijn door de mens gemaakt uit opslibbende zeeklei. Aanvankelijk zou het gebied als compensatie voor de aanleg van de Tweede Maasvlakte worden ingericht als moerasnatuur, maar na jarenlang verzet daartegen wordt nu ingezet op de ontwikkeling van akkernatuur. De nadruk ligt daarbij op herstel van akkerflora en akkervogels. Beide zijn indicatief voor een breder herstel aan biodiversiteit in het Buitenland, staat in het startdocument Streefbeeld. "Naast flora en vogels zullen namelijk ook bovengrondse insecten, bodemleven, waterleven en zoogdieren dankbaar gebruik maken van het nagestreefde herstel van biodiversiteit in de polders."

businessmodel van het nieuwe boeren is de financiële compensatie voor de 'natuurprestaties' een belangrijke component. Deze vergoeding is niet nieuw, ze bestaat al jaren in allerlei subsidievormen, maar in het verdienmodel dat Doornbos voorstaat, moet deze substantieel en structureel worden. En hij weet ook wie daaraan moet gaan bijdragen: de burger, want die profiteert als consument al lange tijd van de lage voedselprijzen in de Nederlandse supermarkten. "De ruimte die er bij de boer was om iets aan de natuur te doen is met de kiloknallers weggegeven." In zijn tijd als boerenvoorman heeft hij ervaren dat het onmogelijk is om de vrije markt bij te sturen. De vergoeding moet daarom van de overheid komen, die daarvoor de belasting als instrument kan inzetten. "Ik heb er helemaal geen moeite als het Rijk een belasting op voedsel doorvoert en zegt: ja, geachte burger, u bent ook consument en zal toch een beetje moeten betalen voor de maatschappelijke prestaties die we van de boer verlangen." Het experiment in Rhoo leert ook dat de kosten voor grond omlaag moeten. In

de uitgewerkte verdienmodellen berekent de gebiedscoöperatie pachtprizen die lager zijn dan gangbaar is. Die lage prijs rechtvaardigt, schetst Doornbos, de mogelijkheid om privaatrechtelijk eisen te stellen aan het gebruik van de grond passend bij extensieve bedrijfsvoering, zoals het maximumaantal dieren per hectare, de teelt van bepaalde gewassen, aanpassen van maaischema, stroken natuur of slootkantenbeheer.

Nieuwe inrichting

Wat in Rhoo wordt opgezet, kan ook op landelijke schaal, stelt Doornbos. Hij spreekt over een nieuwe inrichting van het buitengebied met extensivering als doelstelling. Dat gaat zo: het Rijk koopt op vrijwillige basis grond van boeren die belangstelling hebben om te stoppen met hun bedrijf. Deze grond wordt zonder de productierechten verpacht aan boeren die willen extensiveren. De pachtprijs is laag, maar daar staat tegenover dat er (gebiedsgerichte) eisen worden gesteld aan het gebruik van de pachtgrond. Zo ontwikkel je een extensieve landbouw die uiteindelijk niet meer belastend is voor natuur en milieu,

aldus Doornbos. "Als je de vele miljarden euro's waar nu mee wordt gestrooid de komende jaren investeert in grond die voornamelijk in eigendom blijft van de overheid dan is dat een prima belegging voor het Rijk. Daar is denk ik best een business case van te maken." Doornbos denkt dat veel boeren openstaan voor grootschalige extensivering, ook al betekent dat een flinke verlaging van de productie. "Dit is een omslag die we nog nooit hebben gemaakt. Maar op deze manier gaan we weg van alles wat niet mag en gaan we het hebben over wat wél mogelijk is. En er zijn zat boeren die aan weidevogelbeheer of natuurproductie willen doen, als het maar ergens toe leidt. Dus ga praten en begin met jonge boeren. Ga met ze om tafel zitten en vraag: hoe ziet het extensieve bedrijf van de toekomst eruit in jouw regio? Als je het zo aanpakt, dan krijg je veel boeren in beweging, hoor. Maar de sleutel ligt bij de overheid en de samenleving. Als zij zeggen: ja, er moet een systeem komen dat boeren niet langer uitperst maar redelijk beloont voor hun zorg voor onze omgeving, dan zijn we van een hoop gedonder af." •